

על הקורבנות

בפרשות 'ויקרא' ו'צו' קוראים אנו על הקורבנות העתידיים להיות קרבים במשכן ולאחר מכן בבית המקדש. המשכן כשלעצמו היה מבנה פשוט וצנוע. ביטא זאת בצורה מופלאה ר' יוחנן (פסיקתא טז) כשתיאר שלוש "טראומות" של משה ש"נבהל ונרתע לאחוריו" בקבלו שלוש מצוות: המשכן, כופר מחצית השקל והקורבנות. כש"שמע [משה]... מפי הגבורה... וַעֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ נְבִיחַ. כדברי שלמה בשעת חנוכת בית המקדש (מלכים א, ח, כז): "הָאֱמָנָם יֵשֵׁב אֶל-לֵהִים עַל הָאָרֶץ? הֲנִהּ הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַיִם הַשָּׁמַיִם לֹא יִכְלְלוּדָּהּ". הקב"ה "מרגיע" אותו: "משה! לא כשאתה סבור. אלא עשרים קרשים בצפון ועשרים קרשים בדרום ושמונה במערב ואני יורד ומצמצם שכינתי בניהם למטה". היצור הסופי עומד מול האינסופי. האפשרות היחידה הפתוחה בפניו הוא הסמל. המקדש הוא אכן משכן סמלי. כך גם הקורבנות: "אמר משה לפני הקב"ה ריבון העולמים אם אני מכניס כל חיות שבעולם יש בהם כדי העלייה אחת? או כל העצים שבעולם יש בהם כדי הבערה אחת?" כדי להוכיח את דבריו מצטט משה את ישעיהו! (מ, טז): "וּלְבָנוֹן אֵין דֵּי בָעֵר - וְחִתָּו אֵין דֵּי עוֹלָה". "אמר לו הקדוש ברוך הוא: משה! לא כשם שאתה סבור אלא כבשים בני שנה שנים ליום... אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֶּקֶר וְאֶת הַכֶּבֶשׂ הַשָּׁנִי תַעֲשֶׂה בֵּין הָעֶרְבָּיִם". הקורבנות אינם אלא ביטוי סמלי וצנוע של עבודת ה'.

המקדש שבלב

על רקע דברים אלה רוצה אני להביא לפניכם את אחד המדרשים הרדיקליים ביותר שאני מכיר (שמות רבה לג, א): "משל למלך שהיה לו בת יחידה. בא אחד מן המלכים ונטלה [לאשה]. ביקש לילך לו לארצו וליטול לאשתו, אמר לו: בתי שנתתי לך יחידית היא, לפרוש ממנה איני יכול, לומר לך אל תטלה איני יכול, לפי שהיא אשתך. אלא זו טובה עשה לי שכל מקום שאתה הולך קיטון אחד עשה לי שאדור אצלכם שאיני יכול להניח את בתי". כדי להתלוות לבתו היחידה, ולהיות רחוקה אליה, מוכן המלך לעזוב את ארמונו ולהתגורר בקיטון (מהיוונית koiton), חדרון קטן, שהוא מבקש שיבנו לו.

עד כאן המשל. המדרש מסביר את הנמשל: "כך אמר הקב"ה לישראל: נתתי לכם את התורה. לפרוש הימנה איני יכול, לומר לכם אל תטלוה איני יכול, אלא בכל מקום שאתם הולכים, בית אחד עשו לי שאדור בתוכו שנאמר (שמות כה, ח): "וַעֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ". הנמשל המהם אותי. חשבת שהתורה היא רשימת ההוראות וההדרכות לעשיית המשכן ולהקרבת הקורבנות, לבניין העולם. והנה מגלים אנו שהם אינם אלא הדרך בה בחר הקב"ה כדי להיות קרוב לתורה! תלמוד תורה, שבכתב ושבעל פה, הוא התכלית. המקדש והקורבנות הם אמצעי! הנוכחות הא-להית תלויה בעיסוקנו בתורה. בתורה עצמה יש עולמות שלמים.

מכאן המסקנות עצומות. פרשיות הקורבנות מסתיימות בסיכום כללי (ויקרא ז לז- לח): "זאת התורה - לעלה למנחה ולחטאת ולעֹשֶׂם ולמלוֹאִים ולזֶבַח השְׁלָמִים, אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי..." לפסוקים אלה מתייחסים חז"ל בסיום שתי המסכתות התלמודיות, זבחים ומנחות המוקדשות לקורבנות (מנחות קי ע"א). ריש לקיש, בדומה למתודה בה השתמש שם רבי יצחק, קורא את הפסוק כמעין משוואה. התחלתו - "זאת התורה", מקבילה לסופו: "לעלה למנחה ולחטאת ולעֹשֶׂם". מכאן ש"כל העוסק בתורה כאילו הקריב עולה מנחה חטאת ואשם". רבא היה רדיקלי הרבה יותר בניסוחו: "כל העוסק בתורה אינו צריך לא עולה, ולא חטאת, ולא מנחה ולא אשם". הקרבת הקורבנות שברקעה עומד סיפור העקדה, היא מחאה נגד הקרבת בני אדם; לפעמים הקרבת האדם את עצמו, על פי רוב - הקרבת אחרים. היהדות ההיסטורית המשיכה להקריב קורבנות על ידי התורה והתפילה, ולפי רבי יוחנן, באותו מקום, "תלמידי חכמים העוסקין בהלכות עבודה" – עבודת ה' בבית המקדש – "מעלה עליהם הכתוב כאילו נבנה מקדש בימיהם".

המקדש שבלב

הקיטון הקטן, בו התממשה הקרבה בין הקב"ה לתורה, נהרס. השכינה יצאה לגלות יחד עם בני ישראל. המקובלים מבכים את גלות השכינה בפסוק: "גם צִפּוֹר מְצָאָה בֵּית וְדָרוֹר קֵן לָהּ" (תהלים פד, ד). אכן, עם ישראל והשכינה לא מצאו את קנם במשך הדורות. ולמרות זאת מצאה השכינה דרך להתלוות לתורה וללומדיה. כך מלמד אותנו רבי חֲלִפְתָּא בֶן דֹּסָא (אבות ג, ו): "עֲשֶׂרָה שְׁיוֹשְׁבֵיין וְעוֹסְקֵין בְּתוֹרָה, שְׂכִינָה שְׂרוּיָה בֵּינֵיהֶם... וּמִנֵּין אֶפְלוּ אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ, כא) בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֶזְכִּיר אֶת שְׁמִי אֲבֹא אֵלֶיךָ וּבִרְכֹתֶיךָ". החכמים לימדו אותנו שהשכינה מצאה משכן בלב של האדם. ר' חייא בר אבא אמר במדרש (שיר השירים רבה ה, ב) "שנקרא הקב"ה לבן של ישראל", כנאמר בתהלים (עג, כו): "צִוֵּר לִבִּי וְחֻלְקִי". כך למדנו בקבלה (תיקוני זוהר כב ע"ב) ובחסידות: "הלב הטהור ומופרש מן התאוות", יכול להפוך "כלי ראוי לקבל את הא-להות... שתמצא קן לה" (שם משמואל, תרומה תרע"א).

הקיטון והקיתון

ייחודו של העם היהודי נעוץ בכך שהוא קיים מעבר לטריטוריה, כצמח הממשיך לחיות אף אם הוא נעקר בשורשיו. אבל קיום זה אוורירי מדי, ואולי גם חולני ופתולוגי. הלב האנושי אינו מספיק, אנו גם לקיטון קטן ואינטימי, בו נוכל ללמוד תורה. כאן מתקשר אצלי הקיטון עם הקיתון. הקיתון, הנכתב על פי רוב בתי"ו (מהיוונית kothon), הוא כד. בהזדמנות קודמת עשיתי ביניכם הכרה. הוא מכבד במרכזו דילמה תלמודית קלאסית המספרת על שניים שהיו מהלכים במדבר כשבד אחד מהם קיתון של מים המספיק רק לו

כדי להגיע ליישוב. כיצד עליו לנהוג? לשתות או להתחלק עם חבירו? הקיתון הוא עבורי סמל נפלא מלא משמעות על ההליכה במדבר. והמשוואה שהקיתון מלמד אותנו היא פשוטה. אי אפשר לשאת מים ללא קיתון. יחד עם זאת, קיתון ריק הוא לעג לרש. המסגרת המדינית איננה אלא קיתון. תורתו ותרבותו של העם הם המים. אנו זקוקים בעולמנו לקיטון שהוא קיתון, מבחינה פוליטית וביטחונית כפליטי שואה קולקטיביים, וגם כמסגרת האינטימיות המאפשרת לנו לפתח את התרבות והציביליזציה היהודית. אולם, אם אנו עוזבים ושוכחים את משמעות החיים היהודיים, את המים, הופך הקיתון ריק מתוכן.

הקורא המודרני מרגיש אי-נוחות כשהוא קורא את פרשתנו. כצמחוני, קשה לי להבין אותו, כשאני רואה שאין לו רתיעה דומה בשולחנו. אני לומד באהבה את פרשות הקורבנות ומקריב אותם שם על "מזבח" לימוד המסכתות. מאמין אני שבבית המקדש של העתיד יקריבו רק קורבנות מהצומח, מנחות. אך דורנו ממשיך להקריב קורבנות אדם לאלים בהם הוא מאמין. הוא אדיש לשחיטות בארצות המתפתחות, הוא מוכן להבין את הגייהאד למיניו, הוא מוכן להזדהות עם הקרבות האדם למען המהפכה. עולמנו האיסטניסי, שכח את הטראומה השלישית של משה אליה התייחס המדרש בו פתחנו רשימה זאת. משה שמע את מצוות הקב"ה "וְנָתַנוּ אִישׁ כֶּפֶר נַפְשׁוֹ" (שמות ל, יב) וענה: "ריבון העולמים מי יכול ליתן פדיון נפשו? אֵחַ לֹא פָדָה יִפְדֶּה אִישׁ, לֹא יִתֵּן לֹא-לֵהִים כֶּפֶרוֹ" (תהלים מט ח-ט), אמר לו הקב"ה לא כשם שאתה סבור אלא זה יתנו", מחצית השקל, ביטוי סמלי לערך האדם האינסופי. האינסופיות מתבטאת בקדושת דמיו של האדם, פרט ליוצא מן הכלל יחידי. אם נאנסתם לשחרר רוצח, שחררוהו, אך אל נא תחללו בגינו את המילה '(מסיבות) הומניטריות'. "אֵין לוֹ דָּמִים" (שמות כב, א), הוא איבד את דמיו כששפך את דם קורבנותיו.